

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ ТА МІКРОФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

FEATURES OF LENDING BY COMMERCIAL BANKS AND MICROFINANCIAL ORGANIZATIONS

УДК 336.72

<https://doi.org/10.32843/bses.63-20>

Миропольська М.В.

студентка

Одеський національний економічний
університет

Домбровська С.О.

к.е.н., викладач

Одеський національний економічний
університет

Myropolska Maria

Odessa National Economic University

Dombrovska Sofia

Odessa National Economic University

У статті розглянуто взаємодію мікрофінансових організацій із банками. Зазначено особливості, пов'язані з кредитуванням комерційними банками та мікрофінансовими організаціями. У сучасному економічному середовищі існує підвищений попит населення на позикові кошти, у традиційних банках як фінансових інститутах із регламентованими умовами кредитування позика затверджується, коли позичальник подає заставу, щоб у разі якщо позичальник не в змозі погасити позику з відсотками, застава, що надається позичальником, була вилучена банком і використана як спосіб повернення позики. Але й досі існує велика частина населення, яка не має змоги надати заставу, щоб авансувати позику в банку. І через це можна зробити висновок, що банки не можуть у повному обсязі задовольнити попит на позиковий капітал для збіднілих верств населення, а отже, як альтернатива банківській кредитній діяльності було запроваджено поняття «мікрокредитування», яке дає змогу людям авансувати позики без будь-якого забезпечення під заставу.

Ключові слова: банк, позика, кредитні відносини, мікрофінансування, мікрокредитування, процентна ставка.

В статье рассмотрено взаимодействие микрофинансовых организаций с банками. Указаны особенности, связанные с кредитованием коммерческими банками и микрофинансовыми организациями. В современной экономической среде существует повышенный спрос населения на заемные средства в традиционных банках как финансовых институтах с регламентированными условиями кредитования. Заем утверждается, когда заемщик подает залог, чтобы в случае если заемщик не в состоянии погасить ссуду с процентами, залог, предоставляемый заемщиком, был удален банком и использован как способ возврата займа. Но до сих пор существует большая часть населения, у которой нет возможности предоставить залог, чтобы авансировать ссуду в банке. И поэтому можно сделать вывод, что банки не могут в полном объеме удовлетворить спрос на ссудный капитал для обедневших слоев населения, а следовательно, как альтернатива банковской кредитной деятельности было введено понятие микрокредитования, которое позволяет людям авансировать займы без какого-либо обеспечения под залог.

Ключевые слова: банк, заём, кредитные отношения, микрофинансирование, микрокредитование, процентная ставка.

The article considers the interaction of microfinance organizations with banks. The features associated with lending by commercial banks and microfinance organizations, which have now gained significant popularity, are indicated. The development of microfinance organizations is associated with certain restrictions for the population with low incomes in providing them with credit resources by commercial banks. In today's economic environment there is an increased demand for borrowed funds, in traditional banks, as financial institutions with regulated lending conditions, the loan is approved when the borrower submits a pledge, so that if the borrower is unable to repay the loan with interest, the pledge provided by the borrower, was withdrawn by the bank and used as a way to repay the loan. But there is still a large part of the population that is unable to provide collateral to advance a bank loan. And because of this we can conclude that banks can not fully meet the demand for debt capital for the impoverished, and therefore as an alternative to banking lending was introduced the concept of microcredit, which allows people to advance loans without any collateral. Unlike traditional loans, where the loan is provided only if the borrower provides something as collateral and the appropriate amount of interest determined by the bank, microcredit does not require any collateral in exchange for the loan, but is provided at much higher interest rates than conventional bank loans. The definition of microcredit is a small loan that is usually financed for entrepreneurial projects, impoverished people and groups, especially in poor or developing countries. Microcredit is part of the microfinance industry. Microfinance is a way of providing loans, credits, insurance, access to savings accounts and remittances to small businesses and entrepreneurs in underdeveloped parts of the world. Beneficiaries of microfinance are those who, as a rule, do not have access to traditional financial resources like ordinary people, but compared to ordinary loans, interest rates on microcredit are slightly higher than on ordinary loans.

Key words: bank, loan, credit relations, microfinance, microcrediting, interest rate.

Постановка проблеми. За останні роки не лише в Україні, а й у всьому світі стрімко зріс попит на позиковий капітал не тільки для суб'єктів господарювання, а й для фізичних осіб, позики яких є вагомою частиною кредитного ринку будь-якої країни. Серед чинників, які зазвичай вважаються причиною низького рівня розвитку економіки, відзначається складність доступу до фінансових послуг. Деякі верстви населення втрачають можливість використовувати банківський кредит, оскільки вони не в змозі надати достатні матеріальні гарантії, а також тому, що витрати на відбір, моніторинг та стимулювання є достатньо важливими для банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню співпраці банків із мікрофінансовими

установами присвячено праці багатьох учених та економістів, серед яких – Дж. Бестер, О.Ю. Амосов, Ю.О. Зайцев, М.М. Коваленко, О.В. Накісько. Проте існуючі особливості кредитування як комерційними банками, так і мікрофінансовими організаціями потребують подальших ґрунтовних досліджень даного питання. Необхідність з'ясування специфічних рис функціонування мікрофінансових організацій зумовлюється певними їхніми перевагами кредитування фізичних осіб із низьким рівнем доходів порівняно з комерційними банками.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємодії банків та мікрофінансових організацій на ринку позикового капіталу для задоволення потреб верств населення з низьким рівнем

доходів у кредитних коштах. Актуальним завданням є визначення особливих умов кредитування мікрофінансовими організаціями, що спричинено існуванням перешкод для населення з низьким рівнем доходів у питанні кредитування комерційними банками.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогоднішні реалії свідчать про те, що банківські установи не здатні відігравати ефективну роль серед груп із низьким рівнем доходу. У відповідь на це ще більше п'ятдесят років тому з'явилося мікрофінансування, і відтоді воно відіграє вирішальну роль у фінансуванні населення з низьким рівнем доходу. Сьогодні це стало важливою формою фінансового посередництва. Мікрофінансові установи стали важливою формою фінансового посередництва: станом на 31 грудня 2020 р. понад 890 млн людей із низьким рівнем доходів у всьому світі отримали мікрокредит.

Банки та мікрофінансові установи можна розглядати як два типи фінансових посередників різної сутності, але які часто мають одну і ту ж мету – акумулювати заощадження для фінансування кредитних проєктів, які вважаються вигідними. Вони відрізняються логікою посередництва, масштабами своїх операцій, строковістю контрактів, механізмами, що використовуються під час вибору та моніторингу проєктів, тощо. Банківські установи перебувають під наглядом центрального банку і регулюються банківським законодавством, тоді як мікрофінансові структури залежать від Міністерства фінансів та регулюються спеціальними законами. Банки наділені владою створення грошей, вони є грошово-кредитними фінансовими установами, тоді як мікрофінансові установи не мають цієї ліцензії.

Мікрофінансові установи працюють лише за рахунок акумульованих ресурсів, таким чином, вони

є негрошовими фінансовими установами. Більше того, якщо банківська галузь існує як однорідне ціле, то це далеко не так для мікрофінансування. Мікрофінансування відрізняється від однієї зони до іншої залежно від особливостей кожної фінансової системи, рівня доходів, розміру субсидій та фінансової допомоги державних органів настільки, що важко проаналізувати його як однорідне ціле.

У країнах, що розвиваються (рис. 1), більша частина дискусій щодо взаємодії між двома секторами спрямована на їх взаємодоповнення. Однак чимало досліджень намагаються надати теоретичне обґрунтування цьому.

Пропонується теоретично обґрунтувати взаємодоповнення двох галузей, спираючись на теорію фінансового посередництва та теорію організації промисловості. Ідея полягає у тому, щоб почати з розроблення теорії фінансового посередництва для того, щоб обґрунтувати додатковий внесок мікрофінансового посередництва в розвиток банківської справи та фінансування економіки країн. Ключовим важелем такого аналізу є природа технології посередництва, яка використовується для вирішення ризиків, пов'язаних із недосконалістю інформації. Існування банків у теорії фінансового посередництва переважно пояснюється інформаційною асиметрією та високими трансакційними витратами, пов'язаними з прямим обміном на ринку.

Сутність мікрофінансових установ, а також їх взаємодоповнення з банками базується на обмеженнях банківського посередництва щодо оцінки та зменшення витрат, пов'язаних із певними типами проєктів. У банківській економіці прийнято використовувати інструменти промислової економіки. Теорія організації промисловості також є відповідною основою для пояснення взаємодоповнюваності між двома секторами.

- Розвинені країни та країни, що розвиваються
- Країни третього світу

Рис. 1. Розподіл країн світу за рівнем розвитку

Джерело: складено за [4]

Із погляду економічної теорії виникло два основних підходи: кількісний та якісний. Кількісний підхід використовує ціни та кількість як одиницю аналізу, що робить менш простим аналіз взаємодоповнюваності банку з мікрофінансуванням. Якісні підходи, згідно з якими аналізуються взаємодоповнюючі взаємозв'язки між цими двома секторами, базуються на діяльності, навичках та технологіях.

Взаємодію банків із мікрофінансовими організаціями (МФО) організовано так: по-перше, обґрунтовано взаємодоповнюваність на основі теорії фінансового посередництва, базуючись на аналізі особливостей технології посередництва, що застосовується у банківській діяльності та мікрофінансуванні. Аналіз є частиною безперервного середовища взаємодії фінансових посередників, проводячи паралель взаємодоповнення між банками і мікрофінансовими установами та їх взаємодоповнюваністю на фінансовому ринку.

Розуміння того, чому й як банки та мікрофінансові структури взаємодоповнюють один одного, вимагає спочатку розуміння причин їх існування. Основа дослідження виходить із гіпотези, що агенти, які володіють достатньою інформацією в економіці, взаємодіють із клієнтами та укладають контракти кредитування більш продуктивно. У такій економіці існує неефективність вдавання до фінансового посередництва, оскільки ринки самі по собі можуть забезпечити ефективний розподіл наявних ресурсів, залишаючи ці уявні рамки та беручи до уваги асиметрію інформації та трансакційних витрат, існування банків обґрунтовано, базуючись на аналізі неефективності ринків у такому контексті та особливостях банківської технології в оцінці та моніторингу інвестицій. Подібним чином також можна провести паралель із відносинами мікрофінансування з неформальним сектором та обґрунтувати їх взаємодоповнення.

Якщо інформація між агентами є досконалою, а контракти між ними повними, потреба у фінансовому посередництві дорівнює нулю. Підприємства та інвестори можуть торгувати безпосередньо без ризику та з низькою вартістю. У такому середовищі інвестори зможуть ідеально замінити посередників, а фінансування може здійснюватися безпосередньо між позичальниками та інвесторами шляхом випуску акцій, облігацій та інших цінних паперів на фінансових ринках. У зв'язку із цим роль посередництва можна зрозуміти лише у відповідь на недосконалість ринку, зокрема на інформаційні асиметрії, які домінують на кредитному ринку. Однак такий світ лише уявний. Існування фінансових посередників набуває повного значення в умовах, коли неояльність агентів і неможливість передбачити всі можливі природні стани позначають економічні відносини.

Особливість банківського посередництва полягає у здатності банків виробляти та управляти

інформацією в ситуації невизначеності. Багато літературних джерел підкреслюють перевагу банківського посередництва порівняно з фінансовими ринками, коли контекст характеризується невизначеністю щодо якості проєктів, що здійснюються економічними агентами, та їхньої поведінки з погляду попиту на ліквідність. Дійсно, перевага банківського посередництва над ринками добре відома. На кредитних ринках позикодавці стикаються з двома основними проблемами. По-перше, постає питання як забезпечити вибір правильних ризиків. Потім, як тільки кредит буде наданий, яким же чином гарантується, що кошти надходять за призначенням і що погашення буде здійснено.

На цих двох питаннях лежить фундамент існування фінансових посередників. Для ізольованого кредитора вибір позичальників, моніторинг їхньої діяльності та заохочення їх до погашення є надто дорогими. Саме із цієї причини це завдання делеговане спеціалізованому фінансовому посереднику, в даному разі банку. Якщо існує особливість банківського посередництва, то вона полягає у певній формі використання технології, тим більше що діяльність із вибору ризику вимагає конкретних вкладень у фінансову експертизу, інструменти підрахунку балів, контроль сектору тощо.

Банки мають різноманітні інструменти та моделі для подолання проблем несприятливого відбору та моральний ризик, спричинений інформаційною асиметрією.

Для зменшення ризиків несприятливого відбору банки мають у своєму арсеналі деякі засоби (рис. 2).

Рис. 2. Ключові засоби, які використовують банки для відбору платоспроможних клієнтів

Джерело: побудовано авторами

Скринінг являє собою механізм аналізу платоспроможності потенційних клієнтів банку, який висвітлює інформацію про місце роботи клієнта або про те, на якій машині він їздить, чи зустрічається з кимось, чи часто переїжджає з місця на місце. Усі фото й інші відомості, які користувач Інтернету викладає в мережу, обробляються працівниками банків, а потім готується «портрет» можливого клієнта або власника кредитної картки. Працівник служби підтримки фінансової установи може лише за інформацією, яка розміщена у соціальній мережі, зрозуміти рівень платоспроможності клієнта.

Відповідно до моделі Бестера, скринінг складається з набору процентних ставок та гарантій. У рівновазі консервативні позичальники вибирають контракт, де процентна ставка нижча, а гарантія вища. На відміну від цього ризикові позичальники вибирають контракт, коли процентна ставка дуже висока, а матеріальне забезпечення низьке. Таким чином банку вдається відокремити позичальників відповідно до їх рівня ризику.

Банки також можуть упроваджувати статистичні тести, що дають змогу їм визначити бал, який вони можуть використовувати для класифікації з погляду ризику своїх позичальників або запитів на позику, адресованих їм.

Моделі кредитної оцінки мають перевагу в тому, що вони швидші, об'єктивніші та дешевші для банку. Ці методи оцінки є більш надійними, коли вони є частиною довгострокових відносин між банком і клієнтом.

Таким чином, третій спосіб для банків зменшити ризик несприятливого відбору полягає у довгострокових відносинах, які вони підтримують зі своїми клієнтами. У ситуації асиметрії інформації відносини з клієнтами поліпшують оцінку ризику банку позичальниками і, таким чином, сприяють зменшенню нормування кредитів. На практиці позичальник завжди може переспрямувати кошти з їх початкового призначення.

Комплементарність мікрофінансування виникає внаслідок обмежень банківських технологій для управління певними типами проєктів, у цьому разі небанківськими проєктами. Потім ця взаємодоповнюваність посилюється інноваційним характером механізмів, що використовуються МФО для зменшення ризиків несприятливого відбору та морального ризику в контексті домінування неформальних проєктів.

Виникає питання: на які інструменти можуть покладатися банки, коли позичальник не може надати мінімум файлів, на яких можна провести аналіз фінансового ризику? У більшості країн, що розвиваються, єдиною відповіддю, яку дають, є відверте відхилення кредитних заявок. Виключення банківської справи, жертвами якої є багато підприємців, пояснюється недостатністю банківських процедур під час надання кредитів на користь малозабезпечених верств населення.

Існує думка, що фінансова система розвивалася в культурному, економічному та соціальному планах громадянського суспільства, агенти якого виключені із цих систем. Із цього потрійного розриву можна отримати нестримну інформаційну асиметрію, пов'язану з розбіжністю між використовуваними процедурами та соціально-економічною реальністю навколишнього середовища. Зіткнувшись із такою інформаційною асиметрією, необхідні інші посередницькі механізми. Тут взаємодоповнюваність між банками та мікрофінан-

совими установами набуває повного значення. Мікрофінансові установи завдяки оригінальності своїх процедур та механізмів досягли вражаючого успіху там, де банки потерпіли провал.

Представлені вище основні технології банківської обробки практично неефективні для фінансування верств населення з низьким рівнем доходів. Наприклад, метод скринінгу не надто ефективний у мікрофінансуванні, коли клієнтура, як правило, не має достатніх матеріальних гарантій. Такий механізм не може відокремити ризики, оскільки очевидно, що за відсутності достатнього забезпечення клієнти завжди будуть змушені вибирати кредитний контракт із низьким рівнем забезпечення незалежно від рівня процентної ставки.

Це зауваження також стосується кредитного балу. Цю методику важко застосувати, оскільки більшість клієнтів не має кредитної історії чи бухгалтерських документів, на основі яких можна провести аналіз фінансового ризику [2]. Однак ця технологія порівняно недавно з'явилася в галузі мікрофінансування, зокрема в країнах з економікою, що розвивається. Дана технологія має своє місце в мікрофінансуванні, проте є більш актуальною для категорій із високим рівнем доходів. Складність його застосування в мікрофінансуванні полягає у тому, що багато МФО не мають комп'ютеризованої системи, а багато їхніх клієнтів працюють у неформальних умовах. Що стосується відносин із клієнтами, то це може бути хорошим способом для банку зменшити асиметрію інформації щодо клієнтів із низьким рівнем доходів. Це допомагає дізнатися про заощадження та кредитні звички цієї категорії клієнтів [3, с. 350].

Зрештою, можна стверджувати, що в категорії з низьким доходом банківські процедури є неефективними з погляду оцінки та моніторингу проєктів. Такий розрив між банківською технологією та характером проєктів породжує, з одного боку, нові форми інформаційних асиметрій через неформальний характер проєктів, що здійснюються економічними агентами, а з іншого – нові форми витрат, пов'язані з невеликим обсягом кредиту.

Зіткнувшись із цими новими категоріями невідзначеності та трансакційними витратами, потрібні нові посередницькі моделі, зокрема особливості мікрофінансування та його додаткові атрибути до традиційного фінансового посередництва. В Україні, незважаючи на конкуренцію, яка різко зросла за останні роки, більшості банків усе ще не вдалося налагодити стосунки з клієнтами з низькими доходами. Ця ситуація виникає через нездатність урахувати потреби цієї клієнтури.

Успіх МФО в країнах, що розвиваються, полягає в особливостях та інноваційному характері їхніх посередницьких технологій та процедур. Зіткнувшись з інформаційними асиметріями, мікрофінансування змогло впровадити інновації,

більш дієві та доречні фінансові механізми збору заощаджень та надання кредитів. Багато нововведень було зафіксовано в секторі мікрофінансування з моменту його створення, найбільш відомими з яких є: групове кредитування зі спільною порукою, прогресивна система позик, динамічне стимулювання. Успіх даних моделей базується на інноваційних механізмах, відомих як *sui generis*-механізми, серед яких можна відзначити спільну відповідальність та незалежний моніторинг.

Теоретично груповий кредит є найбільшим нововведенням мікрофінансування порівняно зі стандартною моделлю індивідуального кредитування [1]. Система групового кредитування полягає у наданні позики групі людей, які на індивідуальній основі не мали б доступу до кредитних коштів. Інновація базується на двох ключових механізмах: спільній відповідальності та незалежному моніторингу. Перше означає, що члени групи несуть взаємну відповідальність за повернення кредиту. Якщо хтось з учасників не виконує зобов'язання, його співучасники повинні відшкодувати гроші замість нього. Через цю спільну відповідальність члени групи зацікавлені в моніторингу один одного. Таким чином, діяльність кожного члена групи контролюється іншими членами.

Обмеження банківських технологій, з якими стикаються позичальники з низьким рівнем доходу, зумовлені, головним чином, відсутністю достатнього матеріального забезпечення та труднощами для клієнтів надавати офіційну інформацію про свою діяльність. До цього додається той факт, що витрати на перевірку, моніторинг та спонукання до погашення занадто високі, щоб бізнес був вигідним для банку, враховуючи розмір позик. Перевага групової позики полягає у тому, що вона пом'якшує проблеми несприятливого відбору та морального ризику за відносно низьких витрат для позикодавця.

Для вирішення проблем несприятливого відбору МФО замінили соціальну гарантію на матеріальну гарантію. Якщо аналіз фінансової звітності, розрахункові листи та надання матеріальних

гарантій є основою в банківській діяльності, то в мікрофінансуванні це скоріше використання місцевої інформації, солідарність групи, соціальний тиск та мораль клієнта. Робота над груповим кредитуванням достатньо чітко показує, як МФО вдається зменшити ризики несприятливого відбору, просто спираючись на соціальні характеристики навколишнього середовища. Коли доброякісний клієнт зустрічається з неякісним клієнтом, вони збільшують свою ймовірність здійснити свій внесок у відшкодування витрат неплатоспроможного партнера. Коли ж неплатоспроможний клієнт збігається з платоспроможним, останній збільшує його шанси отримати погашення кредиту у разі несплати і набуває кредит за нижчою вартістю. Як результат, позичальник ніколи не погодиться миритися з поганим партнером, тоді як останній завжди буде прагнути спілкуватися із сумлінними партнерами.

Дуже важко встановити зв'язок між процентною ставкою, що застосовується на банківському ринку, та попитом у секторі мікрофінансування (табл. 1). У літературі є теоретичні та насамперед емпіричні праці, які встановили зв'язок між офіційним фінансовим сектором та неформальним. Така співпраця передбачає зв'язок між процентною ставкою, що діє на банківському ринку, та процентною ставкою на неформальному ринку. Очевидно, що між цими двома секторами існують зв'язки, причому неформальні кредитори переважно рефінансують у цьому секторі.

Однак прямий зв'язок між процентною ставкою на банківському ринку та попитом на мікрофінансування важко встановити. Як доказ важко продемонструвати прямий вплив зростання процентної ставки банку на попит на кредит у секторі мікрофінансування. Це показує, що не надто доречно бажання перенести визначення стандартної мікроекономічної взаємодоповнюваності на аналіз відносин банку з мікрофінансуванням.

Окрім того, важливо підкреслити, що взаємозв'язок між двома галузями не є ні статичним, ні однорідним. Він змінюється від однієї галузі

Таблиця 1

Порівняння річних процентних ставок по кредитах банків та МФО, які діють на території України

МФО	Річна ставка (%)	Банк	Річна ставка (%)
ШвидкоГроші	365	АТ «Сбербанк»	31-33
Качай Гроші	547,5	АТ «ТАСКОМБАНК»	40,61
Moneyveo	620,5	АТ «Перший Український Міжнародний Банк»	14
Alexcredit	620,5	ПАТ «ІМЕКСБАНК»	16-18.99
E-cash	657	АО «UniCredit Bank»	20.49
MyCredit	726,35	UKRSIBBANK BNP Paribas group	46,6
Ваша Готівочка	730	АТ «ОТП Банк»	70,44
Бистрозайм	730	АТ «Альфа-Банк»	0,0001
CreditKasa	730	ПАТ «ВТБ Банк»	15.6-29.2

Джерело: побудовано авторами за даними [5; 6]

до іншої залежно від особливостей фінансової системи та рівня розвитку сектору мікрофінансування. У регіонах із високою зрілістю та прибутковістю у цьому секторі, таких як Латинська Америка та Азія, меншою мірою існують більш конкурентні, ніж взаємодоповнюючі відносини. Тоді як у сферах, де мікрофінансування все ще є молодим і шукає зрілості, як Україна, відносини більше відзначаються взаємодоповнюваністю.

Висновки з проведеного дослідження. Мікрофінансування, яке орієнтоване, насамперед, на тих, у кого незначні доходи, використовує неформальні механізми та намагається боротися з бідністю, вирізняється із банківської діяльності. У мікрофінансуванні мало шансів конкурувати з банками. З іншого боку, воно надає абсолютний пріоритет прибутковості та використання сучасних методів посередництва, мало чим відрізняється від банківської діяльності. Взаємозв'язок між двома секторами починається із взаємодоповнюючих відносин, що ведуть до конкурентних відносин, із рівнем розвитку мікрофінансування, у зв'язку із цим кінцевою метою мікрофінансування є інтеграція його в офіційний фінансовий сектор. У міру зростання мікрофінансування його лінія розмежування з банківським сектором стає все більш розмитою, що означає, що ці два сектори прагнуть до конкуренції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про споживче кредитування : Закон України від 15.09.2020 № 891-IX. *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення: 15.03.2021).
2. Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України від 15.09.2020 № 891-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-20#Text> (дата звернення: 17.03.2021).

3. Посилення ролі держави в організації мікрофінансування як фактору стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва / Ю.О. Зайцев та ін. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 4. № 27. С. 349–358.

4. Країни, що розвиваються. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Країни,_що_розвиваються (дата звернення: 18.03.2021).

5. Ставки за кредитами в Україні. URL: <https://finliga.com/banks/credit/UA/> (дата звернення: 20.03.2021).

6. Ставки за мікрокредитами в МФО України. URL: <https://index.minfin.com.ua/banks/credit/micro/> (дата звернення: 20.03.2021).

REFERENCES:

1. Pro spozhyvche kredytuvannia (2020) Zakon Ukrainy vid 15.09.2020 № 891-IX. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (accessed 15 March 2021).

2. Pro orhanizatsiiu formuvannia ta obihu kredytnykh istorii (2020) Zakon Ukrainy vid 15.09.2020 № 891-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/891-20#Text> (accessed 17 March 2021).

3. Zaitsev Yu.O., Nakisko O.V., Kovalenko M.M., Amosov O.Yu. (2018) Posylennia roli derzhavy v orhanizatsii mikrofinansuvannia yak faktoru stymuliuvannia rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva [Strengthening the role of the state in the organization of microfinance as a factor stimulating the development of small and medium enterprises]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, vol. 4, no. 27, pp. 349–358.

4. Krainy, shcho rozvyvaiutsia. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Krainy,_shcho_rozvyvaiutsia (accessed 18 March 2021).

5. Stavky za kredytamy v Ukraini. URL: <https://finliga.com/banks/credit/UA/> (accessed 20 March 2021).

6. Stavky za mikroredytamy v MFO Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/banks/credit/micro/> (accessed 20 March 2021).